

Temsil, Adalet ve İstikrar

Ahmet Murat Aytaç, Ankara Üniversitesi SBF, e-posta: aytacahmet@gmail.com.

Özet

Temsilin ontolojik bir ilişki olduğu varsayımından hareket eden bu makalede adalet, temsil ve istikrar kavramları arasındaki bağlantılar yapıbozuma maruz bırakılmaktadır. Çalışmanın amacı, modern siyasal düşüncede istikrar ve temsil arasında kurulan bağlantının ötesinde, adalet arayışının bizzat modern temsil anlayışının kısıtlılıklarına verilmiş bir tepki olduğunu gösterebilmektir. Bu nedenle çalışmada “yansıtıcı temsil” ilişkisi olarak kavramlaştırılan hâkim anlayışının eleştirisi, bu tartışmanın geliştirilebilmesi açısından bir ön gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Temsil ilişkisi, parça ile bütün bağlantısı çerçevesinde kavrandığında, ilişkinin ontolojik statüsü daha rahat görülebilmekte ve böylelikle istikrarın kısıtlı kavranışının ifadesi olan “hükümet istikrarı” kavramının ötesine geçilebilmektedir. Mevcut literatür eleştirel bir şekilde değerlendirildiğinde, istikrar kavranışının Hobbesçu düzen arayışıyla olan bağlantıları da çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bu yüzden günümüz siyasal temsil süreçlerinin içerdiği sorunlar, elinizdeki makalede siyasal düşünce geleneğinin izinden gidilerek, modern egemenlik anlayışıyla bağlantılı bir şekilde ele alınmaktadır. Düzen arayışı, adalet ve istikrar kavramlarının birbirine dolaylı olarak bağlanmasını olanaklı kılmakta ve böylelikle istikrar için belli bir düzeyde adaletsizliğe katlanmanın gerekli olduğu üstü örtülü olarak kabul görmektedir. Bu anlayışın temel işlevi, aslında halk egemenliğini sınırlandırıcı bir karma rejim olarak formüle edilmiş olan temsili demokrasi anlayışıyla bir arada ele alındığında daha iyi anlaşılabilir. Günümüz demokrasilerinin temeli kabul edilen seçim ilkesi, halk oyunun bazı politik teknolojilerle kısıtlanması yoluyla, adalet ve temsil arasındaki ilişkinin başka bir boyutunun da öne çıkmasına yol açar. Bu çerçeveden bakıldığında oyun kısıtlanması, temsil adaletinin basitçe güçlü hükümetler oluşturmaya bağlanmış olan istikrar anlayışının ötesinde sorunlara işaret ettiği rahatlıkla görülür.

Söz konusu sorunlar, temsil süreçlerinin yarattığı adaletsizliği yönetimin istikrarıyla değil, daha geniş bir çerçeve içinde ele almamızın günümüz dünyasının siyasal sorunları açısından taşıdığı önemi bir başka açıdan göstermektedir. Günümüzde seçim, eşitsizliklerin ve hiyerarşilerin “yönetimde istikrar” adı altında idare edilmesinin bir aracına dönüştürülmek istenmektedir. Temsil adaletsizliğinin geniş çerçevesinin daraltılarak basitçe oyların sayılmasıyla ilgili teknik sorunlara indirgenmesinin gerçek anlamını da burada aramak gerekir. Bu yüzden temsilde adalet tartışmasının tarihsel olarak seçim uygulamalarına hâkim olan oyu kısıtlama ve seçim teknolojileri aracılığıyla denetleme eğiliminin yarattığı hoşnutsuzluklara bir tepki olduğunu görmek büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu makalede temsil adaletinin oy dağılımının ne ölçüde temsile yansıtıldığıyla kısıtlı kalmadan, seçme, seçilme ve sayım süreçlerinin oluşturduğu kapsamlı bir ilişkiler ağının yarattığı adaletsizliklerle ilişkili olarak ele alınması önerisi geliştirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Temsil, adalet, istikrar, genel oy, seçim.

Representation, Justice and Stability

Abstract

In this study, the relationship between the concepts of representation, justice and stability is deconstructed, based on the assumption that representation is an ontological nexus. It is aimed to examine the strive for fair representation, not as an element of a supposed equilibrium between stability and representation, but as a reaction to restrictions of the modern conception of representation in contemporary political thought. However, to get beyond this approach, the critique of the dominant understanding, which is conceptualized as "mirroring representation" in this paper, is a prerequisite. The ontological status of the relation of representation emerges explicitly when we reevaluate the issue within the context of the part and whole relation. Thus, we will be enabled to transcend the criterion of "government stability"- a concept that offers a reduced understanding of stability. Nevertheless, to get beyond this reduced approach, a critical evaluation of existing literature that will lead to a new understanding based on the relationship between the Hobbesian search for order and the conception of stability is required.

Due to these reasons, this paper examines the problems of contemporary processes of political representation in connection with modern conception of sovereignty. The search for order makes room for establishing an indirect connection between concepts of justice and stability, and thus implies the necessity of tolerating a certain degree of injustice in exchange for an amount of political instability. The basic functions of this approach are best understood when we consider the issue together with the representative democracy as a limited form of popular sovereignty. By restricting the exercise of popular sovereignty and public vote through certain technologies, electoral mechanisms of contemporary democracies demonstrate another dimension of the relationship between justice and representation. Within this framework, imposing qualifications on voting right points out problems beyond the stability understood as the longevity of government period.

The problems in question testify the significance of considering injustice caused by representation processes within a wider framework instead of using the criterion of government stability from another aspect. At the present time, election has been transformed to a means of managing inequalities and hierarchies on behalf of the principle of "government stability". This is the point where reducing the wider context of unfair representation to managing the technical problems of vote counting begins to make sense. Therefore, it is very important to stress the fact that the search for fair representation is a reaction against discontents caused by the tendency of imposing qualifications on the right of voting and using electoral technologies for manipulating election results. As a result, this paper suggests to go beyond considering the issue of fair representation as a problem of representing votes proportionally, and put

the question within the context of injustices caused by a wider network of relations produced by processes of voting, candidacy and election systems.

Keywords: Representation, justice, stability, universal suffrage, election.

Çağdaş siyasal hayatın özlü yanlarından birinin onun temsili karakteri tarafından oluşturulduğu düşünülür. Bu yüzden modern demokrasilerin, antik demokrasilerden temsili olmakla farklılaştığı kabul edilir. Söz konusu farkı vurgulamanın bir başka yolu, demokrasinin işleyiş açısından doğrudan ve dolaylı olan biçimlerini ayırt etmekten geçmektedir. Ne var ki modern siyasal düşüncede temsil, sadece demokrasinin tabi kılındığı bu biçimsel farklılaşmanın ötesini de işaret eder. Esasında temsili yönetimin, tüm yönetim biçimlerinden farklı, modern çağın zihinsel kazanımlarının siyasal alana aktarılmasıyla elde edilmiş bir ideal olduğu kabul edilmektedir. Bu yüzden, siyasal temsilin gerilimlerini çözümlmek için atılması gereken ilk adım, temsilin ele alınışında karşımıza çıkan böylesi bütünsel bir dönüşümün yarattığı sorunların ne olduğunu açığa çıkarmak olmalıdır.

Toplumsal hayatın bütünü kat eden bir dönüşümü işaret eden bu görüş, bir "temsili çağ" içinde yaşadığımızı söyleyerek yola devam etmemizi salık verir. Ne var ki daha ilk adımda, temsilin anlamını kavramaya doğrudan kendisinden hareketle değil, hep dolaylılar içinden geçerek yaklaşabileceğimizi görürüz. Burada temsil kavramı, genel olarak, başka bir şeyi misliyle var etme, bu şeyin bir benzerini ortaya çıkarma sürecini tanımlamak için kullanılır. Dolayısıyla temsil, hep dışarıdan gelen bir etkinin sonucu olarak kabul edilir. Böylesi bir kabule, temsil ile ilişkili tartışmamızda önem taşıyan temel bir sorunlar kümesinin ortaya çıkmasına yol açar. Temsilden önce var olan bu sorunlar bütünü, temsilin sadece kendisine nispetle kavranabileceği bir dışsal gerçekliğin varlığı tarafından karakterize edilir. Temsil ilişkisinin ortaya çıkardığı sonucun mahiyeti, yapısı ve iç ilişkilerine dair gerilimler, kendini bu sorunları tanımladığı çerçeve içinde ifşa eder.

Temsilin içerdiği bu gerilimleri en açık biçimiyle modern hakikat anlayışının temellendirilmesi çabasında görürüz. İnsanı "özne" olarak kuran modern düşüncenin başlangıç noktasında, dünyayı zihinsel tasarımlarının "nesnesi" olarak el altında bulundurduğuna inanılan Kartezyen ego durur. Gerçeklik, insan zihninde onu temsil eden fikirler tarafından ikame edilmekte, böylelikle insan düşüncesi kendine dışsal olan bir gerçeklik ile yansıma ilişkisi içine sokulmaktadır. Modern düşüncede "uygunluğun" hakikatin ölçüsü olarak kabul görmesinin dayanağını, öznenin zihnindeki tasarımlar ile zihnin tasarladığı nesne arasındaki yansıma ilişkisinde buluruz. Bu yüzden, temsil ilişkisinin

karşılaştığı sorunların odağında temsilin ne ölçüde “aslına” uygun olduğu, başka bir deyişle kendini önceleyen varlığa ne ölçüde benzediğine dair endişeler yer alır. Temsilcinin varlığında tezahür eden birliğin oluşturucu öğeleri arasındaki ilişkilerin nasıl yapılandığı, onun bütünlüğü ve “kalıcılığına” yönelik ilgi de bu endişelerden doğar.

Söz konusu endişelerin karşısında, yani temsilin dolaylı kavranışının ötesinde, onu doğrudan olduğu şeyden hareketle kavramımıza olanak sunan başka bir yaklaşım durur. Temsile dair farklı bir görüş açısının dayanaklarını oluşturacak bu yaklaşımın ana hatlarını ortaya koymaya çalışacağım. Burada esas sorun, varoluşu gereği çoğul ve dağınık olan bir durumdan yola çıkılarak belli bir bütünlüğün nasıl yaratılacağı meselesidir. Temsil, işte bu çokluğun tutarlı bir yapı içinde bir araya getirilmesi işlemine verilen addır. Başlangıçtaki öğeler kendi başına sahip olmadıkları anlamı, bir parça olarak bütün içerisinde diğer parçalarla ilişkiye sokulduğunda kazanır. Esasında temsil, dışsal bir gerçekliğin yansımaları olmayıp, var olanların önceden sahip olmadığı bir bütünlük düzeyinde yeniden var edilmesi anlamına gelir. O halde temsilin bir gölge olgu olmanın ötesinde, derin ve güçlü bir ontolojik statüsü vardır. Bu yüzden aslında temsilin modernliğinden söz etmek yerine, modern temsil biçimlerinden söz etmek daha doğru olacaktır.

Diğer yandan, temsilin hakikatle olan bağı, onun kendi dışındaki gerçeklikle değil, bizatihi kendisini bir bütün olarak tesis etmeye muktedir kılan “kopuşla” bir arada düşünüldüğünde anlaşılır. Yani temsil tartışmamızda izleyeceğimiz hat, temsilin “uygunluğunu” veya “kalıcılığını” ölçmek ile ilgili olmayıp, önceden var olmadığı halde duruma eklenmesiyle temsilde ifadesini gördüğümüz birliği olanaklı kılan “yeniliğin” ne olduğunun sorunlaştırılmasına dair olacak. Meselenin özü, temsilin elimizdeki biçimiyle ortaya çıkmasını sağlayan kopuşu, bu kopuşta yeni olduğu için elimizdeki bütünü olduğu haliyle kavramamıza olanak vereni anlayabilmekte yatar.

O halde bir temsil çağında yaşadığımızı düşünmek yanıltıcıdır zira insanlar (yeni veya eski), hep bir temsil çağında yaşamışlardır. Elinizdeki yazıda, günümüz temsili yönetim anlayışının dayanaklarını böylesi bir ontolojik temelden hareket ederek açıklamaya çalışacağım. Bu açıdan bakılınca, meselenin özünü temsil, adalet ve istikrar kavramları arasındaki ilişkinin Hobbesçu bir düzen anlayışı çerçevesinde yeniden yapılandırılması oluşturmaktadır. Böylesi bir yapılandırmanın en somut ifadesi, kendini bir anayasa kuralı düzeyine yükselten bir karşıtlık ilişkisinde bulmaktadır: “temsilde adalet, yönetimde istikrar”. *Ancak bu çalışmanın amacı, istikrar ile temsil arasındaki bu bağlantının ötesinde, adalet arayışının bizzat modern temsili yönetimin yarattığı sınırlamalara verilmiş bir tepki olduğunu gösterebilmektir.*

Bu amaçla ilk olarak, temsilin ontolojik çerçevesiyle siyasal alan arasındaki bağlantıların nasıl parça ve bütün ilişkisi üzerinden kurulduğunu göstermeye çalışacağım. Daha sonra, günümüz siyaset bilimi literatüründe düzen sorununu istikrar kavramı çerçevesinde değerlendiren anlayışın eleştirel bir değerlendirmesi ile devam edeceğim; çünkü ancak "hükümet istikrarı" yaklaşımlarının ötesine geçildiğinde istikrar kavramının düzen ve temsil anlayışı ile olan bağları görünür hale gelebilecektir. Tam da bu sebeple peşi sıra, siyasal düşünce geleneğinin izinden giderek, Hobbesçu temsil kuramını modern çağa özgü bir egemenlik mantığı olarak analiz edecek ve adalet ile düzen arayışı arasındaki bağların nasıl kurulduğu sorununu ele alacağım. Seçim ve demokrasi arasındaki bağlantılar, temsil ve adalet arasındaki gerilimlerin belirginleştirilmesi yoluyla sorgulanacaktır. Nihayetinde yazı, temsil süreçlerinin yarattığı adaletsizliği yönetimin istikrarıyla değil, genişletilmiş bir temsil adaleti ile bir arada ele almamızın günümüz dünyasının siyasal sorunları açısından taşıdığı önemin değerlendirilmesi ile tamamlanacaktır.

Siyaseti Anlamada Bir Anahtar Olarak Temsil

Yazının girişinde sunulan temsile dair genel çerçeve, siyasal alana doğrudan ve olduğu gibi yansımaz. Siyasal bir nitelik kazanmış tüm kavramlar gibi temsil kavramı da anlamını bir dizi ikili karşıtlık sistemi içinde maruz kaldığı dönüşümler sayesinde kazanır. Temsilin doğrudan ile dolaylı, emredici ile emredici olmayan, yerel ile genel olan düzeyleri arasındaki çatışmalar ve yer değiştirmeler, tarihsel süreç içinde temsille ilgili siyasi tartışmanın kat ettiği mesafeyi de gösterir. Ne var ki; başka bir kavram ikilisinin bu süreçte tüm diğer ikiliklere nazaran daha ağırlıklı yerinin olduğu gözlemlenmektedir. Diğer ikiliklerden farklı olan adalet ve istikrar ikilisi, bazı durumlarda birbiriyle karşıtlık ilişkisi içinde de düşünülen iki terim olarak belli bir gerilim eksenini de oluşturmaktadır. Adalet ve istikrar gerilimi merkezi önemini, hakikatin temsil çağına özgü dolaylı kavrayışla siyasal tartışma arasındaki bağları kurmasına borçlu gibiymiş duruyor.

Temsil ile siyasal düşünce arasındaki bağlantının olanak koşullarını temsilin fenomenolojik özelliklerinin, adalet ve istikrar terimleri aracılığıyla siyasetin diline çevrilmesi oluşturur. Adalet, temsil edenlerin siyasal toplumu ne ölçüde yansıttığı üzerinden kendine özgü bir sorun alanının açılmasına izin vermektedir. Diğer yandan, istikrar meselesi hem temsilcinin iç ilişkilerinin kendi birliğini ve tutarlılığını sağlaması meselesi olarak hem de siyasal toplumdaki değişimlere nasıl tepki vereceğinin belirlenmesi meselesi olarak tarif edilebilir. Bu çerçeveden ele alındığında adalet ile istikrar arasında muhtemel bir gerilimi gerektirecek bir neden yokmuş gibi görünüyor. Asıl karşıtlık adalet ile adaletsizlik, istikrar ile istikrarsızlık terimleri arasında iken, adalet ve istikrar, terimleri birbirinin zorunlu ötekisi olarak tarif edilmiş temsille ilgili diğer ikiliklerden farklı olarak

karşı karşıya getirilmektedir. Bu durumda neden adalet ile özgürlük veya adalet ile ilerleme değil de, adalet ile istikrar terimleri karşı karşıya getiriliyor sorusuna bir yanıt bulmamız gerekecektir. İşte bu soru yanıtını, ancak adalet ile istikrar ilişkisinin aslında siyasi terimlerle ifade edilmiş bir “uygunluk” ile “kalıcılık” ilişkisi olduğunu gördüğümüzde bulabilmektedir.

Bu yanıt çerçevesinde meselenin güncel politik tartışmalar içindeki ortaya konuş biçiminin içerdiği sorunları da görünür kılmak mümkün hale gelebiliyor. Temsil adaletinin güncel sorunlaştırılma biçimi, seçimlere dayalı olan temsili demokrasinin içeriyor olduğu siyasal sorunların etkisi altında belirlenmektedir. Burada asıl meseleyi, seçmen tercihlerinin dağılımı ile temsil kurumu olarak görülen meclisteki sandalye dağılımı arasındaki doğru ilişkinin ne olduğu sorusuna yanıt verebilmek oluşturur. Tartışmanın bir tarafında, siyasal toplumu oluşturan farklı kesimleri temsil etme iddiasında olanların kazandığı oyların hangi hesap yöntemleriyle sandalye sayısına dönüştürüleceği, diğer tarafında ise meclisteki sandalye dağılımının ülke yönetiminde gerçekten etkili ve istikrarlı bir yönetimin ortaya çıkmasına ne ölçüde olanak tanıyacağına ilişkin endişeler bulunmaktadır. Adalet, oyların dağılımının ne ölçüde parlamentoya yansıdığı, istikrarsa hükümetin kalıcılığı problemine dönüşmektedir.

Temsil adaletinin güncel sorunlaştırılma biçimi, zorunlu olarak onu etkili bir yönetimin gerekleriyle karşıtlık içinde ve kuralları anayasa ya da seçim mevzuatı tarafından belirlenmiş bir etkileşimin terimleri içinde ele almayı gerektirmektedir. Ancak siyasal istikrarın “hükümet istikrarı”, temsil adaletininse oy ve sandalye arasındaki ilişkiye bağlı olarak ele alındığı bu teknik tartışmanın dar çerçevesi, tartışmaya katkı yapacak iki önemli boyutun daha baştan kapsam dışı kalmasına neden olmaktadır. İlk boyutun ihmal edilmesi, bizzat temsili yönetim mantığının kendisine yönelen eleştirilerin adalet sorunuyla olan bağının görülememesine yol açmaktadır; çünkü adaletin temsil süreçlerinin içinde aranan bir ideal haline gelmesi temsilin kendisinin bir adalet sorunu olarak ortaya çıkmasını engeller. İkinci boyutsa, adaleti istikrarla ilgili bir mesele olarak tartışmayı olanaklı kılan siyasal dönüşümlerin tartışma dışı bırakılmasıyla ilgilidir. Söz konusu dönüşümlerin anlaşılması, ancak hükümet istikrarının genel bir siyasal denge tartışması içine yerleştirilmesiyle mümkün olabilecektir.

Siyaset biliminde hükümet istikrarı tartışması, büyük oranda karşılaştırmalı siyaset yönteminin ampirik araçları ile ölçüme tabi tutulan ve bu çerçevede tarif edilmeye çalışılan bir anlayışın ürünüdür. Ancak böylesi bir yaklaşım sonuçta istikrar kavramının içerdiği belirsizlikleri gidermemekte, aksine daha da derinleştirmektedir. Tümüyle muğlak ve belirsiz bir istikrar anlayışının temsil adaleti karşısına yerleştirilmesi, beraberinde demokratik mekanizmaların

kısıtlanmasını getirmektedir. Okuduğunuz yazı, bu çerçevede, temsil adaletiyle ilgili tartışmanın esasen temsil ve istikrar arasındaki güçlü bağlardan ötürü ortaya çıkan kısıtlamaların yarattığı adaletsizliğe verilmiş bir tepki olduğunu ortaya koymaya çalışıyor. Böylelikle temsil adaleti talebinin daha geniş bir çerçeve içine yerleştirilmesiyle toplumdaki eşitsizlik ve hiyerarşilerin görünür kılınacağını ve dönüştürülebileceğini göstermeyi hedefliyor.

Hükümet İstikrarı ve Ötesi

İstikrarlı olmak, kararlı olmak, içinde bulunduğun durumda sebat etmek anlamına gelir. O halde istikrar derken, değişime karşı dirençli olmaya, yani durağanlığa gönderme yapılmaktadır. Bu açıdan istikrar probleminin odağında özdeşlik ve değişim probleminin durduğunu söylemek yanlış olmaz. Süreç içinde kendini yeniden üretmek veya öngörülemez değişimlere maruz kalmadan zaman sınavından geçebilmek endişesi istikrarlı olmanın esasını oluşturmaktadır. Söz konusu endişeyi parça ile bütün ilişkisi açısından ele aldığımızda sorun, parçalar arasındaki bağlantının ve karşılıklı hareketlerin dayandığı dengenin yeniden üretilmesi problemi olarak kendini ortaya koyar. İstikrar bu bakımdan öğelerin kalıcı bir düzenlenişini sağlama problemine bağlanır ve düzen arayışının kopmaz bir bileşeni haline gelir.

Buradan hareketle siyasal istikrarın, yöneten ile yönetilen ilişkisinin verili düzenleniş biçimine kalıcılık kazandırma ve siyasi ilişkilerin dayandığı dengeleri yeniden üretme kapasitesine gönderme yaptığını söyleyebiliriz. Ancak günümüz siyaset biliminin temel eğilimi, siyasal düzen arayışını kendiliğinden açık bir mesele olarak kabul edip, istikrarın görgül dayanaklarını oluşturmaya yöneliktir. Bu yüzden istikrara dair genel bir kavrayışın varlığına rağmen, istikrarın nasıl tanımlanacağı veya nasıl ölçülebileceği konusunda siyaset bilminde bir fikir birliği olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Esasen karşılaştırmalı siyaset literatüründe, istikrar meselesi zaten kendiliğinden açık olan davranışsal bir ölçü olarak kabul edildiğini belirttikten sonra Hurwitz (1973: 449), meseleye yönelik beş farklı yaklaşımın varlığını ayırt etmektedir. Buna göre istikrar, a) Şiddet yokluğu; b) hükümet süresinin uzunluğu, c) meşru bir anayasal düzenin varlığı, d) yapısal bir değişimin yokluğu, e) çok yönlü bir sosyal nitelik olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Hükümet süresiyle ilgili ölçütleri analiz etmeden önce, istikrarı farklı açılardan belirleyen bu ölçütlerin siyaset bilminde nasıl kullanıldığı konusunda fikir sahibi olabilmek için, yöntemsel açıdan birbirine zıt gibi görünen şiddet ve meşruiyet ölçütlerini değerlendirmek yararlı olabilir. Şiddet yokluğu, istikrar analizini sistemi dayanıksız kılacak bir etmenin *eksikliği* üzerine kurmuştur. Esasen bir siyasal sistem içinde verili bir zaman dilimi içinde gerçekleşen şiddet olaylarının

sıklığıyla ilgili bir ölçüme dayanır. Şiddet haberleri veya gözlemlerinin sayısının az olması, buna göre sistemin istikrarının göstergesi olarak kabul edilir. Eğer istikrar, bir siyasal sistemin dayanıklılığı anlamına geliyorsa, o sistemi istikrarlı kılacak olan şey, şiddet olaylarının sayısı değil, sistemin bu olaylarla baş edebilme kapasitesi olacaktır.¹

Öte yanda istikrarı meşru bir anayasal düzenin varlığına bağlayan yaklaşım, istikrarı sistemde bir ölçütün eksikliği üzerinden değil, *varlığı* üzerinden göstermeye yönelir. Burada meşruiyet, istikrarın kaynağı olarak ortaya çıkar. Meşruiyetin varlığı, mevcut yönetimin uzun süre protestolara maruz kalmaması üzerinden ölçüme tabi tutulmaktadır. Ancak protestolar veya anayasal sistemin dayanıklılığı üzerinden geliştirilen ölçütler genel bir istikrar ölçütü olmayıp sadece demokratik sistemler için anlam taşımaktadır ki sadece demokratik yönetimlerin istikrarlı olmasını haklı kılacak bir gerekçe bulunmamaktadır.²

Bu iki örneğin gösterdiği şey, istikrar hangi ölçütle ele alınırsa alınsın, onu süreklilik veya dayanıklılıkla ilgili bazı ön kabullere dayandırmanın zorunlu olduğudur. Bu gibi kabullerin en güçlü olarak ileri sürüldüğü alan, istikrarın hükümet süresi üzerinden ölçüldüğü düzey tarafından temsil edilir. Bir siyasal toplumun işleyişinin odağında yönetsel aygıt ve onun bağlı olduğu yürütme erkinin bulunduğu varsayımı üzerine kurulu olan bu yaklaşım, siyasal istikrarın hükümetlerin yasal görev sürelerini tamamlayıp tamamlayamadıkları üzerinden ölçülebileceği iddiasına dayalıdır. Ne var ki bunun için geliştirilen ölçütler hükümetin düşürülmesi, kendi isteğiyle erken seçime gitmesi, hatta işgal yoluyla düşürülmesi gibi farklı etmenler arasında ayırım gözetmemektedir (Hurwitz, 1973: 452-5).

Görünen o ki istikrar, ölçülebilir göstergeler üzerinden analiz edilen bir kavram olarak kabul ediliyor. Ne var ki, istikrarın kalıcılık ile olan bağı konusunda genel bir ön kabul olsa da, istikrarı tanımlamak için başvurulan kavramlar, kavramları işlemselleştirmek için kullanılacak göstergeler konusunda büyük uzlaşmazlıklar bulunmaktadır. Bu uzlaşmazlıklar örneğin hükümet istikrarı gibi temsil adaleti konusunda sınırlayıcı bir ilke olarak kullanılan bir yaklaşımda, bizim açımızdan daha da önemli hale gelmektedir. Örneğin hükümetlerin kısa süreli olması, hükümetlerin avantajlı oldukları dönemlerde erken seçimlere yöneldiği İngiltere örneğinde görülebileceği gibi bir istikrarsızlık unsuru olmadığı gibi, “yapıcı güvensizlik oyu” uygulaması yüzünden hükümet sürelerinin uzun olduğu Almanya’da yasamanın çok parçalı olmasına veya ülkenin koalisyonlarla idare edilmesine engel olmamaktadır.

Esasında hükümet istikrarıyla ilgili bu yaklaşımlar, istikrar kavramının siyasal düzen arayışıyla olan derin bağlarını tartışma dışı görüp, neredeyse kendiliğinden

açık bir kavram olarak kabul ettikleri için doğrudan kıyaslamalar yönelip siyasal sistemlerin işleyişi için buradan bazı sonuçlara varmaya yönelmektedirler. Bu konuda MacIntyre (1971) tarafından karşılaştırmalı siyaset yöntemine yöneltilen eleştirileri hatırlamakta yarar bulunuyor. MacIntyre (1971: 9), siyaset biliminde farklı kültürlerin kıyaslanması üzerinden yasa benzeri genellemelere ulaşmanın mümkün olmadığını ileri sürer. Bu bağlamda, farklı tarihsel koşullarda ve mekânlarda ortaya çıkmış eylemler, yapılar ve uygulamalardan hareketle nedensellik ilişkilerin genellemek olanaksız olduğu için, karşılaştırmalı siyaset bilimi de mümkün değildir.

MacIntyre, her toplumda ortaya çıkan tutum ve uygulamaların güçlü bir şekilde o toplumun inançları, değerleri ve kavrayışları gibi kültüre özgü etmenlerin damgasını taşıdığına inanır. Konumuz açısından ele aldığımızda adil olanın ne olduğu sorusunun bu kültürlerden bağımsız bir yanıtı bulunmamaktadır. Öte yandan mesele sadece tutumlarla ilgili değildir; kurumların da kültür içinde derin kökleri vardır. Hatta büyük oranda bu tutumların eseri olarak ortaya çıkarlar. Hiçbir kurum onu işleten insanların düşünce ve hislerinden bağımsız olarak uygulamalarını ortaya çıkaramaz (MacIntyre, 1971: 12-5). Bu durumda kurumların işleyişinin anlaşılabilmesi için mutlaka bağlamsallaştırma ve yorum gerekir. İnsan eylemini açıklayacak yansız gözlemler ve bunlardan hareket ederek oluşturulacak genellemeler her zaman sorunlu olacaktır.

Ancak bu durum siyasette genellemelerin veya kıyaslamaların yapılamayacağını göstermez; sadece böylesi genellemelerin olanak koşullarını gözler önüne serer. Dolayısıyla yapmamız gereken, istikrar problemini bize nedensel yasaları sunacak, örneğin hükümet süreleri gibi “yansız gözlemlerden” hareketle veya “değer yargılarından” bağımsız olarak kavramak değil, anlam ve yorum açısından kökenden bağlı olduğu düzen sorunu çerçevesinde bağlamsallaştırmaktır. Böylesi bir yaklaşımın olanak koşulları siyasal düşünce geleneği içinde mevcuttur. Modern siyasal düşüncenin doğuş aşamasında kendisini Hobbes gibi doğal hukuk düşünürleriyle hissettiren siyasal düzen probleminin çözümlenmesi gerekliliği, istikrar, adalet ve temsil arasındaki ilişkilerin kurulduğu “olumsal bağlamı” deşifre etmeye ve buradan da adalet ilkesinin siyasetteki derin işlevine ulaşmamızı sağlayacak mütevazı genellikleri keşfetmemize katkı sunabilir.

Düzen Sorunu ve Temsil Mekanizması

O halde düşüncemizi düzen sorunun genel çerçevesini tanımlayarak ilerletebiliriz. Bilindiği üzere varoluşa hâkim olan farklılık ve çeşitliliğe rağmen, mevcut olanların insicamlı bir bütünün parçaları olarak birbiriyle nasıl ilişkiye sokulabileceği sorusu düşüncenin sorduğu en kadim sorulardan birini temsil eder. Böylesi bir tartışmanın dayandığı ana fikri, pekâlâ çok sayıda varlığın

“düzen” içinde nasıl bir arada var olabileceğine yönelmiş bir dikkatle de izah etmek mümkün. Nihayetinde düzen, birlik içindeki farklılıkların belli bir mantık çerçevesinde ilişkilendirilmesiyle ortaya çıkan bir durum olarak tarif edilebilir. Bu açıdan bakınca düzen, her zaman bir çoğulluğun varlığını gerekli kılmaktadır. Tek bir varlığın olduğu durumlarda düzen meselesinin bir problem olarak öne çıkması düşünülemez. Kısacası düzen tartışmasının çerçevesi, bir arada varoluşa özgü ilişkisel bir problem alanı tarafından çizilir.

Varoluşa dair bu problemin, insanın insanla ve insanın doğayla olan ilişkisinden kaynaklanan boyutlarına, Eski Yunan düşüncesinin kendine özgü bir çözümü vardı. Her türden düzen probleminin çözüm imkânları Yunanlıların φύσις olarak adlandırdıkları “doğa” kavramına başvurularak oluşturuluyordu. Bu anlayışa göre doğa, her varlığın varoluş koşullarını tanımlayan ilkeyi anlatmaktaydı. Varlıkların hareketi, onların doğası tarafından koşullandırıldığı için evrende bir düzenin ve öngörülebilirliğin hâkim olduğuna inanılıyordu. Varlıkların sonradan maruz kalacağı değişimler ve izleyeceği gelişme yolu, bu düzen içinde tarif edilmiş olan τέλος’a, yani ereklere uygun olarak belirleniyordu. Ne var ki, bütün varlıklara hâkim olan tek bir ilke yoktu ve doğal varoluş bu bakımdan bir ilkeler çokluğu tarafından karakterize ediliyordu. Her varlığın gelişim sürecinin sonunda açığa vuracağı bu ilkelerin uyumlu birliği doğal düzeni tarif ediyordu.

Her varlığın belli bir amaca yöneldiği kavrayışına göre, insanın bu genel düzen içindeki yeri de haliyle doğası tarafından belirleniyordu. İnsanlar her zaman bir toplum içinde dünyaya geliyorlardı; bu yüzden sonraki tutum ve davranışlarına yön veren ilke, yani doğaları onların toplumsal varoluşu tarafından şekillendiriliyordu. Bu yüzden insan bir ζῷον πολιτικόν, yani “politik hayvan” olarak adlandırılıyordu. Her varlığın iyiliği onun doğası tarafından tayin edilen ereğe uygun olarak yaşamasıyla belirleniyordu. Bu yüzden insanın mutlu ve güzel bir hayat sürebilmesinin yolu da, onun kendi ereğine, yani toplumsal doğasına uygun hayat sürdürmesinden geçiyordu. Bu yüzden insanın hakkı da, onun doğasıyla ne ölçüde uyumlu olduğuna bakarak belirleniyordu.

Bu düşüncenin konumuz açısından en dikkat çekici yanını, doğada kendiliğinden bir düzen olduğu kabulü oluşturur. Dolayısıyla insanların belli bir siyasal düzen oluşturmaları için özel mekanizmalar geliştirmesine veya doğasını aşmasına gerek kalmıyordu. Ne var ki modern siyasal düşüncenin doğuşuyla beraber, bu düşünce geleneğinde, en yetkin ifadesini Hobbes’ta bulduğumuz bir kopuş gerçekleşir. Hobbes, Eski Yunan düşüncesinin “insan doğasını” doğru kavramadığı görüşündeydi. Ona göre:

Yunanlılar onu [insanı] ζῷον πολιτικόν olarak adlandırdılar ve sivil toplumu bu temel üzerinde kurdular. Sanki barışın korunması ve insanlığın yönetimi için,

insanların yasalar olarak adlandırılan bazı ahitler ve şartnameleri beraber yapma konusunda uzlaşmaları dışında bir şey gerekli değilmiş gibi düşündüler. (Hobbes, 1983: 42)

Hâlbuki bundan çok daha fazlasını yapmak gerekmektedir; çünkü insanlar doğaları gereği toplumsal hayata yönelmezler. Bunun olabilmesi için insanların böylesi bir yönelimden yarar elde etmeleri gerekir. Bu yüzden büyük ve kalıcı toplumsal düzenlemelerin kökeni, insanda olduğu varsayılan ve basitçe insanın doğanın buyruklarını izlemesi yoluyla kendiliğinden açığa çıkacak erdemler veya "iyilik" olamaz. İnsanların doğal tutum ve davranışları, onların ihtiyaç ve eğilimlerinden kaynaklanır. Bu yüzden insani tutkular ve arzular, onları yasaklayan bir yasa koyucu, yani egemen güç ortaya çıkıncaya kadar iyi veya kötü, suç veya günah olarak kabul edilemezler.

Ne var ki böylesi bir dünyada hiçbir şey adalete aykırı görülmeyeceği için, herkes kendi doğasının yol göstericiliğinde davranacaktır. Bunun yol açacağı şeyse Hobbes'un (1983: 49) *bellum omnium contra omnes*, yani herkesin herkes karşı savaşı olarak adlandırdığı genel bir çatışma eğilimi olacaktır. Asıl amacım Hobbes'un toplumsal düzenin işleyişiyle ilgili mekanizmalarını açıklamak olduğu için, böylesi bir çatışmayla karakterize edilen doğa durumunun ayrıntıları üzerinde durmayacağım. Bunun yerine içinde bulunduğu tatsız durumdan nasıl çıktığını ve bir toplumsal düzen tesisine yöneldiğini göstermeye çalışacağım. Çıkış sürecini Hobbes doğa yasası ve doğal hak arasında bir ayrım gözeterek formüle etmeye çabalar.

Kişinin doğasını belirleyen doğa yasaları (*lex naturalis*), insanın hayatı için gerekli olan şeylerin yapılmasını veya hayatını koruması için gerekli şeyleri azaltmamasını buyuran ve hayatı en iyi şekilde korumayı öngören ilke ve kuralları anlatır. Doğal hak (*ius naturalis*) ise kişinin hayatını korumak için kudretini devreye sokabileceği tüm yolları kullanabilme özgürlüğünü anlatır (Hobbes, 1993: 96-7). Bu durumda zorunlu olarak doğa yasası, herkesin her şeye hakkı olduğunu söyleyecektir. Kişinin hakkı kudretinin gittiği yere kadar gider, fakat hakkın bu niteliği insanları çatışma içinde tutacağından dolayı, insanlar yine hayatı korumayı buyuran doğa yasasına uyarak barışı aramaya, barışın yokluğu durumunda da kendilerini mümkün olan tüm araçları kullanarak savunmaya yönelirler. Barış durumuna ulaşabilmek içinse, insanlar "*doğal olarak*", her şey üzerindeki haklarından vazgeçmek gerektiğini buyuran bir başka yasa bulurlar.

Hobbes'un anlayışı çerçevesinde doğa bir düzen tesis edemediği için aşılması gereken bir etmendi. Bu aşamada Hobbesçu düzen probleminin ne olduğu kendini berrak bir şekilde ortaya koyuyor: *Düzeni bireylerden hareket ederek nasıl kurabiliriz?* Her biri kendi güdülerinin yol göstericiliğinde davranan,

eşitlikle karakterize edildiği için kimsenin galip gelme şansının olmadığı bir durumda ortaya çıkan sürekli çatışma eğilimi tarafından şekillendirilen bu bir aradalık durumunun aşılması gerekiyordu. Bunun yolu, herkese gücünün yettiği şeyi yapmayı salık veren doğal hakkın gerçekleşmesinden değil, aşılmasından geçmektedir. Bu da doğa durumundan çıkmak anlamına gelmektedir.

Böylesi bir çıkışın anahtarı Hobbes'a göre "toplum sözleşmesi" olacaktır. Sözleşme, tüm bireylerin karşılıklı olarak haklarından bir egemen yararına vazgeçtiklerini beyan etmesiyle gerçekleşir. Burada egemenin sözleşmeden önce var olmadığına, dolayısıyla sözleşmenin tarafı olamayacağına dikkat edilmelidir. Sözleşme ona taraf olan bireyleri bağlamakta, ancak egemeni bağlayıcı bir hüküm içer(e)memektedir. Yani tüm hakların devredildiği bir güç karşısında, insanların hak ve ödevlerinin neye göre belirleneceğini sadece sözleşmeden hareketle açıklayamayız. İşte Hobbes burada kendi temsil anlayışını devreye sokar. Hobbes'un düzen problemini oluşturan bireylerden hareketle düzenin nasıl tesis edileceği sorunu, ilk aşamada sözleşmeyle hakların devrini gerektirip, ikinci aşamada temsil mekanizması aracılığıyla "yetki" ve "sorumlulukların" dağıtımını yoluyla çözümünü bulmuş olur (Pitkin, 1967: 29-32).

O halde temsil kuramının esasını, bireylerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan egemen güç ile ona tabi olanlar arasında yetki ve sorumlulukların dağılımının nasıl olacağı sorunu oluşturur. Hobbes, *Leviathan* adını verdiği devleti, birçok insanın bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir *μακροσ ἀνθρωπος*, yani "büyük bir insan" olarak tasarlamıştı. Onun temsil kuramının yönelimi de devletin ortaya çıkmasıyla yaratılmış olan bu yapay insanın durumunu belirlemekle ilgiliydi. Gerçi Ortaçağ'a özgü, biri ölümlü ve kralın gerçek bedenini, diğeri ölümsüz ve kralın siyasi boyutunu temsil eden, "kralın iki bedeni" olarak bilinen bazı temsil teorileri de mevcuttu. Ama Hobbes'un teorisi, böylesi bir oluşum içindeki parça ile bütün, birey ile devlet ilişkilerinin tüm boyutlarını rasyonel bir mekanizma çerçevesinde açıklamakla, bu mistik temsil teorilerinden ayrılıyordu. Dolayısıyla modern temsil kuramının temelleri, Hobbes'un çok sayıda insanın bir araya gelmesiyle nasıl tek bir "kişi" çıkacağını gösterdiği şu pasajda atılmış oluyordu:

Çok sayıda insan, onlardan her birinin rızasıyla, tek bir insan tarafından temsil edildiğinde *tek bir kişilik* haline gelir. Çünkü kişiliği *tek* yapan, temsil edilenlerin *birliği* değil, temsil edenin *birliğidir*. Kişiliği ve ancak tek bir kişiliği taşıyan, temsilcidir. Yoksa çokluk içinde birlik başka türlü anlaşılabilir. (Hobbes, 1993: 119)

Hobbes, temsil ilişkisinin dayandığı kişilik anlayışını derinleştirmek için Roma hukukundan "persona" kavramını devralır. *Persona*, tiyatrolarda yüze takılan maskeyi anlatmaktadır ve bir kişinin kendine ait olmayan bir yüzü kullanarak bir

başkası adına konuşmasını veya onu oynamasını anlatır. Hobbes, siyasal temsil ilişkisinin bu tarz bir teatral zemini olduğunu düşünür. Ona göre, “şahıs” veya “persona” tiyatro için olduğu kadar siyaset için de gereklidir. Siyasette şahıs, kendisine veya bir başkasına ait olan söz ve/veya eylemlerin atfedebileceği bir varlığı temsil eder. Bu durumda *persona*, bir başkasının buyruğuna uygun olarak yaptığı işlerden sorumlu tutulamaz, tüm sorumluluk buyruğu verene aittir. Kendisi bu eylemin *faili* olabilir, ama *amil* yetkiyi verendir (Hobbes, 1993: 117-8). Egemen gücün eylemleri ve sözü, aynı zamanda amil olan halkın da eylemleri ve sözü sayıldığı için halkı da bağlayacaktır. Fakat egemen, hiçbir şekilde onların eylemleriyle veya sözleriyle bağlanamayacağı gibi, onlara karşı bir sorumluluk da taşımaz.

Sorumluluk ve yetkiyi tek yanlı olarak egemen lehine paylaştıran bu düzen anlayışı, ilk bakışta temsilin dayandığı mantık açısından kusurluymuş gibi görünebilir. Örneğin halkın bir kesiminin veya büyük bir çoğunluğunun egemenle aynı fikirde olmadığı veya egemenin eylemlerinin kendisine yönelik bir haksızlık içerdiği durumlarda failin eylemlerinin amilin iradesini temsil ettiğini nasıl söyleyebileceğiz? Hobbes’un bu soruna bulduğu çözüm amil ve fail arasında gerçekleşen yetki devrinden hareket eder. Sözleşme ile yetkinin kullanımına rıza gösteren kişi, daha sonra egemenin eylemlerinin kendisini temsil etmediğini söylese, yaptığı sözleşmeye aykırı davranmış olur. Öte yandan egemenin bütün eylemlerinin amili, yani sahibi halk olduğu için, egemenin bireylere haksızlık ettiğini söylemek, kişinin kendi kendine haksızlık ettiğini söylemek kadar anlamsız olacaktır (Hobbes, 1993: 133).

Bu durumda, egemene karşı olan itaat yükümlülüğünden kaçınmanın tek yolu adaletsiz davranmaktır. Hobbes’a göre doğa durumunda doğru ve yanlış, suç ve iyilik arasında ayırım gözetecek bir üstün güç olmadığı için hiçbir şey adalete aykırı olamazdı. Adalet, sadece bir egemenin ortaya çıkmasını sağlayan sözleşmeden sonra mümkün olabileceği için, bu sözleşmeye aykırı davranışların adil kabul edilmesi düşünülemez. Bu yüzden temsilciye itaat etmeyenleri ortadan kaldırmak adilken, itaatsizlik adalete aykırı olacaktır. Temsilin adaletini sağlayan şey, kökendeki sözleşme aracılığıyla yetkilerin kendine devredilmesidir. İnsanların “barış ve savunma” amacıyla gerçekleştirdiği yetki devrinin sonucunda egemenlik bölünmez, devredilmez, sınırlandırılmaz bir güç olarak karşımıza çıkar.

Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi, temsilin egemenlik mantığının temel işleyiş biçimi olmasıdır. Modern çağın temel özelliği, yöneten ve yönetilen ilişkisinin zorunlu olarak yönetilenlerin rızasına dayandırılması gerektiği konusundaki mutabakattır. İşte temsil, iktidar ilişkisinin zorunlu

olarak yönetilenlerin onayına dayalı olacağı bir çağda, yönetimin yönetilenler karşısında bağımsız davranabilme imkânlarını geliştirmenin bir aracı olarak gündeme gelmektedir. Bu bakımdan Hobbes, temsilin siyaset kuramında tanımlı olan üç yönetim biçimi, yani monarşi, aristokrasi ve demokrasi için de eşit ölçüde geçerli olduğunu düşünmektedir. Günümüzde “yönetimde istikrar” olarak da kavramlaştırılan güvenlik arayışı, Hobbes’un deyişiyle “barış ve savunma” amacına tam olarak ulaşabilmek için izlenmesi gereken yol, temsilin bu klasik anlayışına göre bizi zorunlu olarak monarşiye götürecekti. Herkesin herkese savaşını yaratan neden, gücün insanlar arasında eşit dağılımıydı. Bu sorunun aşılması için atılması gerek adım gücün temerküz etmesi, yani sözleşme aracılığıyla bir yerde toplanmasıydı. Kuramsal açıdan Hobbes bunun alacağı siyasal biçimi çok belirleyici görmese de, düşüncesinin mantıksal çizgisi onu temsili yönetimin en ideal işleyişinin monarşi olacağı sonucuna götürüyordu (Hobbes, 1993: 140-3).

Parça ile Bütün İlişkisinin Düzenleyicisi Olarak Adalet

Günümüzde kabul gören temsil anlayışının, Hobbes’un geliştirdiği mekanizmadan birçok bakımdan farklılık gösterdiği ileri sürülmektedir. H. Pitkin (1967: 11), Hobbes’un temsil görüşünün “yetkilendirme” meselesine odaklandığını, oysa güncel temsil tartışmaların esas olarak “sorumluluk/hesap verebilirlik” tartışmasını merkeze alarak onun tam tersi bir istikamette ilerlediğini belirtir. Ek olarak birçok başka konuda da farklılıklar saptayabilmek mümkündür. Buna rağmen bizim tartışmamız açısından önem taşıyan iki konuda halen Hobbes’un oluşturduğu zemin üzerinde bulunduğumuzu söylemek yanlış olmaz. Bunlardan ilki, Hobbes’un temsil ve adalet arasındaki ilişkiyi, düzen sorunu kapsamında ele alan yaklaşımının oluşturduğu sorun alanıdır. İkinci alan, tam da Pitkin’in saptadığı tersine dönüş yüzünden Hobbesçu düzen sorunuyla bağlantılıdır. Burada sorun “sorumluluk” başlığı altında tartışılrsa da, halen temsilcinin ne ölçüde temsil ettiklerinden bağımsız davranabileceği sorusu tarafından yönlendirilmektedir.

Adalet anlayışımızın kazandığı modern veçhe, Hobbes’tan Rawls’a kadar uzanan bir çizgi üzerinde, adaletin temelinin sözleşme veya pazarlık olarak görülmesi ile temsil edilmektedir. Adaletin, erdemler ve değerler üzerinden değil, menfaatler ve haklar üzerinden kararlaştırılan bir meseleye dönüşmesini, kısmen yukarıda işaret ettiğimiz yeni düzen kavrayışının ürünü olarak görebiliriz. Düzen tartışması, bir çokluğun içerdiği öğelerin bir bütün oluşturacak şekilde birbirine nasıl bağlanabileceği sorununu çözmeye çalışıyordu. Aynı soruyu adaletle ilişkili terimler çerçevesinde ileri sürdüğümüzde, meselenin varlıkları birbirine bağlayan ilişkilerde “doğru orantının” ne olduğu sorusu şeklinde karşımıza çıktığını görürüz.

Buradan hareketle adaletsizlik, adil olarak kabul edilen bir düzenleme içinde ilişkilerin sahip olması beklenen “doğru oranına” aykırı olan durum olarak da tarif edilebilir. Adaletsizlik, adaletin ilişkileri düzenleyici, başka bir deyişle düzen kurucu bir ilke olarak işlev görmesini davet eder. Adaletsizliğin varlığı, farklılıkların mümkün, hatta gerekli kabul edildiği bir durumdan uzakta durduğumuzu ve denkleştirici müdahalelerin gerekli olduğunu gösterir. Denkleştirme, esasında varlıkların sahip oldukları niteliklere göre birbiriyle eşitleştirilmesi gerekliliğini ifade etmenin bir başka yoludur. Bu durumda eşitliğin en eski dönemlerden beri adalet tartışmalarının odağında duran bir kavram olmasında şaşılacak bir yan bulunmamaktadır. Birebir denkleştirilebilecek olanlar arasında “aritmetik eşitlik”, böyle bir denklik olmadığı için birbirine orantılı ilişkiler üzerinden bağlanan varlıklar arasındaysa “geometrik eşitlik” söz konusu olacaktır (Aristoteles, 2011: 95-103).

İşte adalet, eşitlik argümanının sorusunun insan ilişkileri için de ileri sürülmesiyle siyasal düzen için ağırlığını hissettirmeye başlar. Aralarında yaş, cinsiyet, ırk, sınıf gibi ölçütler bakımından farklılıklar bulunan insanların bir toplum halinde bütünleştirilmesi nasıl mümkün olabilecektir? İşte adalet tartışmasının çözüm bulmaya çalıştığı en temel siyasal sorun budur. Bu bakımdan ele alındığında, farklılıklara rağmen kalıcı bağlar tesis edilebilmesi adalet ilkesi sayesinde mümkün hale gelebilir. Adalet, insanlar arasındaki ilişkinin “doğru oranını” gösterdiği ölçüde, bu farklılıkların çatışma dinamiklerine dönüşmesini engeller; eşitsizlikleri kabul edilebilir, hatta gerekli kılar. Bu orandan sapma olduğu düşünülen adaletsizlik durumlarındaysa, eşitliğin sağlanması için müdahaleleri davet eder. Kısacası adalet, *farlılıkların düzenini veya düzen içerisindeki farlılıkları* tanımlayan ve sürekli kılan ilkedir.

Böylesi bir adalet düşüncesi, antik dünyada insan, doğa ve siyasi güç arasında olduğu varsayılan ilişkilerden hareketle kavranıyordu. Hatırlanacağı üzere, her varlığın ilkesi onun doğasına içkindi ve onun için iyi olanı bu ilkeyi takip ederek hedefini gerçekleştirmek oluşturuyordu. İnsanların doğası, onların sahip olduğu erdemleri ve değerleri yönlendiren teleolojik ilke ile ilişkili olduğundan, toplumda düzen her bireyin kendinde içkin olan ilkelerin gösterdiği hedeflere uygun davranmasıyla ortaya çıkıyordu. Kişinin kendi doğasına uygun davranması hakkı, bundan uzaklaşması ise haksızlığı temsil ediyordu. Bu yüzden adalet, bireyin doğasından hareketle tanımlanan erdemlerle veya değerlerle bir arada düşünülüyordu. Oysa insan, doğa ve güç anlayışımızda meydana gelen modern dönüşümlerin düzen ve toplum kavrayışını da değiştirmesine paralel olarak adalet de, egemen güç tarafından tesis edilecek bir düzenin tecellisi olarak kavranmaya başlandı. Burada adalet, artık sadece menfaatleri ve bunlarla uyumlu olan hakları tarafından yönlendirilen bireyler arasındaki sözleşmelerden hareketle tanımlanabiliyordu.

Adalet anlayışının özü, parça ile bütün ilişkilerinin düzenlenme biçimi tarafından belirlenir. Modern adalet anlayışının temsil ile ilişkilendirilebileceği en anlamlı tartışma çerçevesi, toplumsal düzen sorununun parça ile bütün sorunu ile bağlantılı bir şekilde ele alınmasıyla oluşturulabilir. Temsili bu ilişki dışında ele aldığımızda, basit ve tekdüze bir yansıtma ilişkisi olarak kabul etmemiz gerekecektir. Önceden de belirttiğimiz üzere, bu kabulden hareket ettiğimizde, temsil eden, temsil edilen varlığın bileşimini, niteliklerini ve biçimini yansıtmakla görevli olarak görülür. Böylesi bir temsil ilişkisinin en ideal durumuna, temsil edenin temsil edilenin niteliklerini tam olarak yansıttığı, yani temsilcinin temsil edilen ile tam olarak özdeşleştiği yerde varılacaktır. Burada adalet, temsilcinin nitelikleriyle temsil edilenin niteliklerinin ne ölçüde örtüştüğüne bağlı olarak sınırlanacaktır. Ancak burada adaletin tam olarak gerçekleşmesinin, aslında temsil ilişkisinin ortadan kalkmasıyla mümkün olabileceğine dikkat edilmelidir.

Bir Karma Yönetim Biçimi Olarak Temsili Demokrasi

Adaletin yansıtıcı temsil anlayışı üzerinden ele alındığı bir çerçevenin ortaya çıkaracağı sonuçları daha iyi görebilmek için İngiliz edebiyatından biraz yardım alabiliriz sanıyorum. Lewis Carroll (1893: 169) *Sylvie and Bruno* isimli eserinde haritacılığın çok ileri gittiği bir ülkeden söz eder. Bu ülkenin insanları yararlı olabilecek en büyük haritanın, birebir o ülkenin boyutlarında olduğunu keşfetmekle kalmamış, aynı zamanda böylesi bir haritayı da üretmiştir. Ne var ki bu harita ülkedeki çiftçilerin itirazıyla karşılaşmıştır: "Harita tüm ülkeyi kaplayacak ve güneşini engelleyecektir." Bu yüzden söz konusu ülkede insanlar haritacılık biliminin geliştirdiği bu ürün yerine, bizzat ülkenin kendisini harita olarak kullanacaklardır. Carroll'un kahramanı elde edilen sonucu ironik bir üslupla şu şekilde özetlemektedir: "Seni temin ederim bu da asıl haritayla neredeyse aynı işi görmektedir".

Tıpkı kusursuz bir harita arayışının haritacılığı ortadan kaldırması gibi, kusursuz bir temsil arayışının da temsili ortadan kaldırması gerekecektir. Temsilin amacı, birebir temsil edileni yansıtmak değil, onu başka bir düzlemde "yeniden var etmektir" (*re-presentation*). Bu yüzden siyasal temsil, Hobbes tarafından doğru bir şekilde kavrandığı üzere, yansıtmak için değil, çokluğu yeniden var edecek şekilde temsilcinin bağımsızlığını garantiye almak üzere geliştirilmiştir. Yani aslında temsil, halkın egemenliğini yansıtmıyor, aksine onu sınırlandırıyor. Bu sınırlandırıcı işlev, günümüzün temsil adaleti tartışmalarında tümüyle ihmal edilen bir yanı işaret etmektedir. Bu ihmalin kaynağındaysa günümüz siyasal toplumlarının "temsili demokrasiyi" kavrayış biçimleri yatmaktadır.

Günümüz siyaset biliminde ve anayasa teorisinde son derece popüler olan bir yaklaşım, modern demokrasileri temsili olmak niteliğiyle tanımlar. Temsili

demokrasiler, Eski Yunan'da uygulanan demokrasiden yurttaşların yönetime doğrudan değil, temsilcileri aracılığıyla katılmasıyla ayırt edilir. Bu anlatıya göre temsil, yurttaşlığın kitlesel bir karakter kazandığı çağımızda demokrasinin teknik açıdan uygulanabilirlik koşulunu oluşturmak üzere geliştirilmiş bir araçtır. Yurttaşların aracısız olarak bir araya gelip toplumun tamamını ilgilendiren konularda karar alması durumunda "doğrudan demokrasi", yurttaşların siyasete "seçtiği" temsilciler aracılığıyla müdahil olduğu durumdaysa "dolaylı demokrasi" ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan doğrudan uygulanan biçim temsili olmayan demokrasiye denk gelirken, dolaylı demokrasi temsili demokrasiye denk düşmektedir.³

Burada dikkat edilmesi gereken önemli ilk nokta, temsil ile demokrasinin modern biçimini özdeşleştirmenin içerdiği yanılgıdır. Egemenlik mantığının dışavurumu olan temsil, yönetimin halkın rızasına dayandırılması mantığı açısından bir modernlik işareti olsa da, bu özellik sadece çağdaş demokrasiyi değil, egemenliğin meşru kaynağı olarak halkı gören bütün modern siyasi rejimleri de ayırt etmektedir. Bu durumda modern demokrasinin tanımlayıcı ilkesinin temsilden başka bir uygulamada aranması gerektiği açıktır. Modern demokrasilerin savunusunu totalitarizm eleştirilerinden poliarşi başlığı altındaki tartışmalara kadar uzanan bir literatürde üstlenen yaklaşımların tamamı, "özgür ve adil seçim" uygulamasını demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak öne çıkarmaktadır. Bu durumda modern demokrasinin tanımlayıcı ilkesi olarak "seçim" uygulaması öne çıksa da, bu ilkenin klasik demokrasiye nazaran ne anlam ifade ettiği konusunda pek fazla analiz olduğunu söylemek mümkün değildir.

Siyasal düşünce geleneğinde demokrasi ve seçim arasındaki ilişki, günümüzde ele alındığı biçimden çok farklı bir yönüyle karşımıza çıkar. Yönetimi belirlemede kullanılacak bir yöntem olarak seçimin aristokratik doğası ve demokrasinin ilkesinin kura olduğu konusunda neredeyse bir fikir birliği bulunmaktadır. Spinoza (2009: 71), seçimin aristokrasinin ilkesi olduğunu, demokrasinin ilkesinin ise kura veya doğumla elde edilen yurttaşlık hakları olduğunu savunur. Ona göre, aristokrasinin kalıtsal olmayan bu biçimi, yani özel bir yöntemle şahısların aristokrasiye seçilmesi, tüm yurttaşların seçimini içerecek kadar genişlese bile yine de rejimin aristokrasi olarak sınıflandırılması gerekir. Montesquieu (1998, c1: 61), benzer bir şekilde görüşünü "kura yoluyla seçim demokrasinin özelliğinden doğar; oy ile seçim de aristokrasinin özelliği icabıdır" diyerek belirtir. J. Jacques Rousseau (1989: 156-9), gerçek demokrasinin kurayla işlediğini, oysa aristokrasinin hükümeti korumak için seçime dayandığını söyleyerek bu yaklaşıma katılır.

Kuranın demokrasinin ilkesi olduğu görüşü, antikitede yönetim görevlerine gelmenin esas olarak kura ile belirlenmesinden ileri gelmektedir. Bilindiği üzere demokrasiler, eşit yurttaşların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan toplumlar olarak görülürler. Tüm yurttaşlar eşit kabul edildiği için herkes birbirinin yerine konabilir görülüyordu; bu yüzden yurttaşlar arasında özel bir seçim yapmanın gereği yoktu. Kuranın temel bir yöntem olarak benimsenmiş olması eşitlik ilkesinin zorunlu bir sonucuuydu. Öte yandan, genel olarak seçim, insanın birden fazla seçenek arasında bir tercih yapmasını veya seçenekler arasında bir sıralama yapmasını gerektirir. Siyasal seçim de, insanın seçim yaptığı tüm diğer süreçler gibi, bir tercih yapmayı gerektirdiği için, yurttaşlar arasında bir sıralama yapılmadan gerçekleştirilemez. Seçim, yurttaşların içinde “en uygun” veya “en iyi” olanın iş başına getirilmesi anlamına gelmektedir. Kuranın eşitlik, seçimin üstünlük sıralamasına dayalı olması, düşünce tarihinde seçim ve aristokrasi arasındaki ilişki konusunda mevcut olan fikir birliğini açıklamaktadır.

Modern demokrasinin kurumsal temellerinin geliştirildiği Amerikan ve Fransız devrimlerinin entelektüel öncülerinden olan Madison ve Siéyès, temsili demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak ortaya koyduklarında amaçları temsilin söz konusu aristokratik etkisinden yararlanmaktı (Manin, 1997: 2-3). Bu açıdan bakınca; temsili demokrasi, aristokrasi ve demokrasinin ilkelerinin bütünleştirilmesinden oluşan bir karma yönetimdi. Yönetimin aristokratik boyutunu seçim aracılığıyla ülkeyi en iyilerin yönetmesini sağlamak oluşturuyorken, demokratik boyutunu bu seçimin halk tarafından yapılması oluşturuyordu. Her iki açıdan da seçim, yönetimin karakterini tayin eden özelliği oluşturmaktadır. Seçim kitlesel yurttaşlık anlayışlarına dayalı olan günümüz devletleri için demokrasinin imkân koşulu olmanın yanı sıra “en iyilerin” yönetimini farklı bir formda yeniden tesis ederek demokrasiyi sınırlandırıcı bir işlev de görmektedir.

Oyun Kısıtlanmasına Bir Tepki Olarak Temsil Adaleti

Her adalet tartışmasının, temelde eşitsizlikle ilgili bir tartışma olduğunu söyleyebiliriz. Bu bakımdan temsilde adalet tartışması da genel olarak seçim süreçlerinin sınırlandırıcı etkisinin yarattığı adaletsizliğe verilmiş bir tepki olarak düşünülebilir. Her seçim sürecinde olduğu gibi, siyasal seçim süreçleri de üç temel soruya yanıt arar: Kim seçilecek, kim seçecek ve nasıl seçilecek? Günümüzde temsil adaleti tartışmasının dar teknik çerçevesi üçüncü soruya, yani oyların parlamentodaki kürsü sayısına dönüştürülmesi sürecindeki sorunlara odaklanmış olsa da, esasen tartışmanın tarihsel ve siyasal kuruluşunun bir seçimin yanıt vermesi gereken soruların tümünü kapsamısından ötürü tartışmayı daha geniş bir şekilde ele almak daha doğru olacaktır.

Kimlerin seçilebileceği meselesi, modern demokrasilerin kuruluş aşamasından günümüze kadar yaşa, cinsiyete, gelire, ırka veya inanca dayalı bazı kısıtlamaların etkisi altında ele alınmıştır. Günümüzde, yasal açıdan bu ölçütlere dayalı sınırlandırmaların büyük oranda ortadan kalktığı görülmektedir. Ne var ki, bazı “görünmez engellerden” ötürü seçilen olma statüsünün toplumdaki iktidar ilişkilerinin alt basamaklarındaki yurttaşlar için kolay elde edilebilir olmadığı günümüzde de dikkati çekmektedir. Seçen herkesin seçilebilir olmamasının gerekçesi neye dayandırılmış olursa olsun, toplumsal açıdan tabi grupların evrensel olarak temsil süreçlerinden dışlanmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu çerçevede küresel boyutta deneyimlenen bir adalet sorunu örneği olarak cinsiyet ayrımcılığı meselesini gösterebiliriz. Böylesi bir ayrımcılık karşısında temsilde adalet talebi, geometrik eşitlik ilkesinin olumlu ayrımcılık yönünde işletilmesi ve “kadın kotası” gibi bazı denkleştirici uygulamaların yürürlüğe konması şeklinde gerçekleşmektedir.

Adaletin sağlanması için dışlanan grupların temsil süreçlerine içerilmesine dayalı girişimler ise paradoksal bir etki yaratmakta ve her adımda içerilen grup sayısından daha fazla dışlama yaratmaktadır. I. Marion Young (2000: 121) grup aidiyetlerinin temsilinin aslında temsil süreçlerinin beklendiği gibi çeşitlenmesiyle değil, bazı grupların dışlanmasıyla sonuçlandığına işaret eder. Bir ölçüte göre belli bir gruba üye olanların, başka ölçütler açısından öteki gruplara ait olduğunu görürüz. Bundan kaynaklanan çoklu ve çapraz grup aidiyetlerinin çatışması grup temsilinin etkili bir çözüm olmasının önüne geçer. Örneğin bir etnik grubun temsil edilmesi pekâlâ o grubun içerdiği kadınların, engellilerin, alt sınıfların dışlanması sonucu verebilmektedir. Belli bir düzeye kadar her temsil, temsilin ihtiyaç duyduğu bütünlüğü yaratabilmek için bazı farklılıkları dışlamak zorundadır. Böylesi bir dışlayıcılık, temsilin çok olanı bire indirgemesiyle ilgili zorunlu bir adaletsizlik gibi durmaktadır.

Seçim ilkesi, her ne kadar, demokrasiyi sınırlandırıcı bir nitelik taşısa da, nihai olarak halkın rızasına dayanmasından ötürü bazı demokratik potansiyeller de içermektedir. Belli aralıklarla yapılsa da, seçimler seçmenin onayını almayı zorunlu kıldığı için yurttaşlara belli bir güç kazandırır. Buna, seçmenlerin kendi içinde eşit bireyler olarak görülmesi sayesinde demokratik eşitlik ilkesinin genel bir geçerlilik kazanmasını da ekleyebiliriz. Seçim süreçlerinde eşitlik, ilk olarak, herkesin bir oy hakkının olmasını, yani “genel oy” ilkesini anlatır. Bu yaklaşımın ikinci sonucu olarak herkesin oyunun aynı ağırlıkta olması, yani “eşit oy” anlayışı ortaya çıkar. Üçüncü olarak, herkesin oyunu kullanabilme hususunda aynı olanaklara sahip olduğu durumlar dışında eşitliğin geçerli olamayacağını görmeyi gerektirir. Son olarak, kullanılan oyların sayımında, herkesin oyunun aynı kurala tabi olmasını dile getirir; bu çerçevede oylar “çoğunluk” veya “nispi

temsil" kuralına uygun olarak geliştirilmiş hesap tekniklerine göre sayılır (Still, 1981: 378-84).

Gerçi eşitlik anlayışının seçim mekanizmasına aktarılmasıyla ortaya çıkan bütün koşullarının, içinden geçilen her tarihsel aşamada ve mekânda var olduğunu söyleyemeyiz. Mesela genel ve eşit oy, bugün dahi güçlü itirazlara maruz kalabilmektedir. Bu yüzden, en başından günümüze kadar, seçimin içerdiği demokratik potansiyellerin, "kısıtlı oy" anlayışıyla sınırlandırılmaya çalışıldığını söylemek yanlış olmaz. Temsil ve seçim arasındaki ilişkinin tarihsel gelişim sürecinde, oyun genelliği ve eşitliği yönünde ileri sürülen adalet taleplerinin, bu talepleri sınırlayan düzenlemelerin etkisiyle bir arada var olduğunu görüyoruz. Oy hakkı, seçimin dereceleri ve oyun ağırlığı, katılım veya seçim boykotu ve tabii ki seçim sistemleri bu gerilim hattının yarattığı ve değinmemiz gereken mücadele zeminleri olarak karşımıza çıkıyor.

Mülkiyet, yaş, cinsiyet veya ırk gibi ölçütlere dayalı olarak geliştirilen kısıtlı oy anlayışı, seçmen olma hakkını temsil adaletinin önemli bir boyutu olarak öne çıkarmıştır. Buradaki gayri adil uygulamalar, karşısında yurttaşların geniş kesimlerinin genel oy hakkı için verdiği mücadeleyi bulmuştur. Genel oy mücadelesi, işçi sınıfının oy hakkı uğruna verdiği tarihsel mücadeleyle özdeşleştirildiği için sık sık mülkiyet kısıtlamalarına verilmiş bir tepki düzeyine indirgenmiştir. Oysa kadınların ve gençlerin oy hakkı için ödemek zorunda kaldığı bedeller, meselenin çok daha geniş bir siyasal tabana oturduğunu göstermektedir. Genel ve eşit oy için verilen mücadele, farklı tarihsel dönemlerde çeşitli toplumsal kesimlerin siyasete katılma arzusu üzerinden seferber edilmelerini sağlamış ve bu yoldan yurttaşların geniş bir kesiminin politize edilmesine katkı sağlamıştır. Halihazırda bazı ülkelerde cinsiyet ve yaş gibi ölçütler üzerinden uygulanan ayrımcılıkların temsil adaleti açısından tartışmalı bir alan yarattığını kaydetmek gerekmektedir.

Genel ve eşit oy mücadelesi sonucunda, dünyanın geniş bir kesiminde kitlesel seçmen kategorisinin ortaya çıkması, beri yandan seçmenlerin gücünün bizzat seçim süreçlerinin teknik araçları yoluyla denetlenmesine dayalı bir tepki doğurmuş ve temsil adaleti tartışmasının bir başka boyutu bu mücadele alanı üzerinde belirginlik kazanmıştır. Siyasal açıdan seçim, bireysel tercihlerin ortak bir karara dönüştürülmesi sürecini anlatır. Bu dönüştürme işlemi, sadece seçmenlerin tercihlerinin sayılması yoluyla mümkün olabilmektedir. Bilindiği üzere, bu tercihlerin sayılması birçok farklı yoldan yapılabilir. İzlenen yola göre, aynı seçmen tercihlerinin çok farklı veya beklenmedik sonuçlar yaratması mümkün olabilir. Burada seçim konusu olan mesele seçmenlerin karşısına basitleştirilmiş bir tercih sorunu olarak konur; sonra seçmenden ona

sunulan seçeneklerden birini tercih etmesi veya tüm seçenekleri önemine göre sıralaması istenir. İşte hangi sayım kuralının kullanılacağı bundan sonra önem kazanmaya başlar.

Seçimi kimlerin kazandığı, temsilcilerin dağılımı çoğunluk kuralına göre belirleniyorsa kendi seçim çevrelerinde en fazla oyu alan adaylar, nispi temsil kuralına göre belirleniyorsa seçim çevrelerinin çıkarabileceği temsilci sayısının alınan oyların dağılımına uygun bir şekilde bölüştürülmesi yoluyla öne çıkacak adaylar belirlenerek kararlaştırılır. Ancak sayım yöntemi her ne olursa olsun, ülkenin yönetimi bu seçimler sonucunda ortaya çıkan meclis “çoğunluklarına” göre belirlenir. Bu aşamada seçim tekniklerinin “çoğunluğun” belirlenmesinde nasıl etkili olduğunuzu görürüz. Öncelikle oy nasıl kullanılacak sorusunun yanıtlanması gerekir: Seçim tek dereceli mi olacak çift dereceli mi; tek turlu mu olacak çift turlu mu? Şüphe yok ki, bu soruların yanıtı değiştikçe, farklı çoğunluklar ortaya çıkacaktır. Bu tartışma, oyların nasıl sayılacağı tartışmasıyla daha da karmaşık bir hale gelir. Sonuçta, ilk başta sağduyuya uygun ve yalın bir ölçütmüş gibi duran çoğunluk ilkesinin, aslında sanıldığı kadar istikrarlı bir ölçüt olmadığı görülür. Çoğunluk, oyların dağılımı veriyken, hangi seçim tekniklerinin benimsendiğine bağlı olarak çok farklı şekillerde tarif edilebilecek bir ölçüt olarak karşımıza çıkar. *Esasında çoğunluk iktidarı belirlediği kadar, çoğunluğun ne olduğuna da seçim tekniklerini belirleyen iktidar karar vermektedir.*

Dahası, aynı oy dağılımı, nispi temsil veya çoğunluk sisteminin uygulanmasına göre farklı çoğunlukların ortaya çıkmasına yol açabilmekte, fakat her iki sistem de farklı ülkelerde meşru bir şekilde uygulanabilmektedir. Çünkü seçim sistemlerinin amacı, seçmen tercihlerini yansıtmaktan ibaret değildir. Oyların sayımında gözetilen şey daha ziyade yönetimi istikrarlı kılacak şekilde gerçekleştirme amacına hizmet etmektir. Bu amaçla, seçim sistemi içindeki sayma usullerini de ayrıntılandırmaya ve istikrar amacına özgülemeye yönelinir. Çoğunluk sisteminin uygulandığı yerlerde basit veya mutlak çoğunluk ölçütünün uygulanması ya da nispi temsil sisteminin uygulandığı yerlerde milli bakiye veya d’Hondt sistemi gibi sayma usullerinin tercih edilmesi ve hatta bazen bunlara seçim barajlarının eklenmesi ortaya nasıl bir çoğunluğun çıkacağını önemli ölçüde tayin eder. Türkiye’deki mevcut anayasanın “yönetimde istikrar, temsilde adalet” ilkesinin gerçek anlamı da kendini bu gibi manipülasyon süreçlerinde dışa vurur.

Sonuç

Temsilde adalet tartışması, tarihsel olarak seçim uygulamalarına hâkim olan oyu kısıtlama ve seçim teknolojileri aracılığıyla denetleme eğiliminin yarattığı sıkıntıların dışavurumu olarak kabul edilebilir. Bu çerçevede genel, eşit ve serbest

oy için verilen ve halen süren mücadeleler kadar, seçim barajları ve benzerlerine karşı verilen mücadeleler de insanların eşitlik talebinin demokratik sistemin sunduğu fırsat yapısının üzerinden ifade edilme tarzını oluştururlar. İşçilerin, kadınların, gençlerin, ayrımcılığa maruz kalan ırkların ve etnik grupların verdiği mücadeleler her zaman eşitsizlik ilişkilerini dönüştürmeye dayalı mücadelelerle iç içe geçmiştir. Ne var ki, günümüzde seçim, eşitsizliklerin ve hiyerarşilerin “yönetimde istikrar” adı altında idare edilmesinin bir aracına dönüştürülmek istenmektedir. Temsil adaletsizliğinin geniş çerçevesinin daraltılarak basitçe oyların sayılmasıyla ilgili teknik sorunlara indirgenmesinin gerçek anlamını da burada aramak gerekir.

Ancak bu anlam çerçevesinin belirginlik kazanabilmesi için, temsil, adalet ve istikrar arasındaki ilişkilerin çözümlenmesi ve temsil ile düzen problemi arasındaki ilişkinin açık bir şekilde kavranması bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır. Temsil adaleti ile yönetim istikrarı arasındaki gerilim, istikrar ve düzen için belli bir düzeyde adaletsizliğe, adalet için de belli düzeyde istikrarsızlığa katlanmamız gerektiğini ima etmektedir. Böylesi bir değiş tokuş, sadece adaleti doğruluk ve erdemler temelinde kurgulayan anlayıştan sözleşme ve pazarlıklardan hareketle türeten bir anlayışa geçiş sayesinde mümkün olabilirdi. Yansıtıcı temsil anlayışının geliştirdiği adalet tartışmasının kısıtlı ve dar çerçevesi, onu “iyi bir toplumun” temeli olarak görmediği gibi, düzen ihtiyaçları doğrultusunda sınırlandırılıp dengelenmesi gereken bir probleme dönüştürmektedir.

Temsil adaleti tartışmasının yansıtıcı bir vekâlet ilişkisinin ötesinde geliştirilmesi zorunluluğu, günümüz toplumlarında temsil mekanizmalarının karmaşık iktidar ilişkileriyle içi içe geçmesinden kaynaklanan, kaçınamayacağımız bir ödevdir. Bu bağlamda, dar ve sınırlı bir seçim adaleti problemi olarak ortaya konduğunda bile aslında kendinden çok daha geniş bir eşitlik ve özgürlük tartışmasının bileşeni olduğunu görebilmek önemli bir ilk adım olacaktır. Dahası, demokratik toplumlarda iktidar kullanımının özgül bir biçimi olarak temsil süreçlerinin seçim dışı alanlarda yarattığı çoklu ve karmaşık adalet sorunlarının bilince çıkarılması için bu yönde daha çok adım atılması gerektiğine şüphe yok. Adaletin, temsilin düzenleme gereklerine uygun olarak sınırlandırıldığı bir anlayışın yerine, her zaman yetki ve iktidar kullanımını anlamına gelen temsilin eşitlik ilkesinin düzenleyici gücüyle sınırlanması bu çabalar sayesinde mümkün olabilecektir.

Sonnotlar

¹ Bu analiz türü için bir örnek olarak Powell (1981: 861-79) tarafından parti sistemleri, istikrar ve kitle şiddeti arasındaki ilişki üzerine yapılmış olan incelemeye bakılabilir. Öte yandan karşılaştırmalı siyaset alanında istikrar ölçütü olarak şiddet yokluğu konusu son derece popüler olup, bu konuda birçok enstitü veya düşünce kuruluşlarının çalışmalarına da ulaşabilmek mümkündür (World Bank, 2012).

² Meşruiyet ölçütü açısından örnek olarak Useem/Useem (1979:840-52) tarafından hükümet meşruiyeti ile siyasal istikrar arasındaki ilişkileri gösteren çalışmaya bakılabilir. Protestoların yaygınlığı ve anayasal sistemlerin dayanıklılığı arasında bağ kuran çalışma bu açıdan temsil edici olarak görülebilir.

³ Bu yaklaşımın temsil edici bir örneği için M. Duverger'in (1986: 17) şu saptamasına bakmak yararlı olabilir: "XVIII. yüzyılda, önce Amerikan sonra Fransız devrimleri, İngiliz geleneğinin çabalarını sürdürerek büyük ülkelere uygulanabilecek yeni bir demokrasi biçimi yarattılar. Mademki yurttaşların tümü yönetime kişisel olarak katılmıyorlardı, o halde aralarından temsilciler seçerek Ulusal Meclis'e göndereceklerdi: İşte **temsili demokrasi** adı buradan gelir. Bundan böyle demokratik rejim, yönetenlerin yönetilenler tarafından seçilmesi olarak tanımlanır. Seçim sistemleri, seçimle işbaşına gelen Meclislerin sayısı ve yapısı, yürütme gücüyle ilişkileri değişik biçimlerde olabilir, *bir yerde özgür dürüst seçimler yapılıyorsa, orada demokrasi var demektir*. Bu biçimiyle demokratik rejim, Müttefiklerin 1918'deki zaferine kadar, yavaş yavaş bütün uygar ülkelerde yerleşti; bu zaferle birlikte gelişmesi daha da hızlandı" (*italikler yazara ait*).

Kaynakça

- Aristoteles (2011). *Nicomachean Ethics*. Çev. R C Bartlett, S. D. Collins, Chicago: UCP.
- Carroll L (1893). *Sylvie and Bruno Concluded*. New York: MacMillan and Co.
- Dovi S (2009). In Praise of Exclusion. *Journal of Politics*, 71 (3), 1172–1186.
- Duverger M (1986). *Siyasal Rejimler*. Çev. T Tunçdoğan, İstanbul : Sosyal Yay.
- Hobbes T (1983). *De Cive (The English Version)*. Ed. H Warrender, Oxford: Clarendon Press.
- Hobbes T (1993). *Leviathan*. Çev. S Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Hurwitz L (1973). Contemporary Approaches to Political Stability. *Comparative Politics* 5, 449-63.
- MacIntyre A (1971). Is a Science of Comparative Politics Possible?. İçinde: Lasslett P vd. (der), *Philosophy, Politics and Society: Fourth Series*. Oxford: Blackwell Pub, 8-26.
- Manin B (1997). *The Principles of Representative Government*. New York: CUP
- Aytaç, A M (2014). Temsil, Adalet ve İstikrar. *Mülkiye Dergisi*, 38(1), 11-34.

Montesquieu C S (1998). *Kanunların Ruhu Üzerine*, 2c. Çev. F Baldaş, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay.

Pitkin H (1967). *The Concept of Representation*. Los Angeles: UCP.

Powell GB (1981). Party Systems and Political System Performance: Voting Participation, Government Stability and Mass Violence in Contemporary Democracies. *The American Political Science Review*, C. 75: 4, 861-79.

Rousseau J J (1989). *Toplum Anlaşması*. Çev. V Günyol, İstanbul: MEB Yay.

Spinoza B (2009). *Tractatus Politicus*. Çev. M Erşen, Ankara: Dost Yay.

Still J W (1981). Political Equality and Election Systems. *Ethics* 91, 375-94.

Useem B ve Useem M (1979). Government Legitimacy and Political Stability. *Social Forces*, 57(3), 840-52.

Young I M (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford Univeristy Press.

World Bank (2012): Worldwide Governance Indicators. <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>. Son erişim tarihi, 04.01.2014.